

A párizsi szerkesztő bevezetése

Az alább következő, 0,1 % címet viselő kiadványt Budapesten szerkesztették 1978 januárjában. A kéziratot a budapesti szerkesztő-pár — Bence György és Kis János — a következő magyarázó szöveggel vezette be:

« A gyűjteményt Adam Michnik (a Társadalmi Önvédelmi Bizottság, "KOR" tagja) felkérésére állítottuk össze a lengyel szamizdat számára. A válogatásnál az 1977-ben kézirat formában megjelent non-fiction műveket vettük figyelembe. Minden szöveg a szerző beleegyezésével jelenik meg, kivéve a név nélkül és az álnéven közölt írásokat. »

Lengyel barátságainak köszönhetően a *Magyar Füzetek* szerkesztősége hozzájutott egy példányhoz, csak úgy, mint a párizsi Seuil kiadóvállalat, amely rövidesen külön kötetben publikálja ugyanezt a szöveggyűjteményt. A *Magyar Füzetek*ben alább következő változat három szöveg kivételével teljes egészében tartalmazza a lengyel szamizdat számára készült magyar antológiát. A kihagyott szövegek közül az egyiket (Hegedűs András tanulmányát demokráciáról és szocializmusról) már teljesebb szövegben közöltük sorozatunk első kötetében. Egy második, Erdéllyel kapcsolatos írástól azért tekintettünk el, mert annak eredeti, teljes szövege éppen Párizsban került nyilvánosságra — « Erdélyi jelentés » címen — az *Irodalmi Újság* 1977. évi 3.-4. számában. Egy harmadik, álnéven jelzett írást végül azért hagytunk el, mert az eredetileg egy német napilap számára készült, és inkább a külföldi, mint a magyar közönség tájékoztatását szolgálta.

A kihagyások csekély szerkezeti átalakítást tettek szükségessé. A budapesti szerkesztők által kijelölt négy rész helyett a szövegek itt három fő cím alatt csoportosulnak: « Profil », « Marx a negyedik évtizedben », « Egyéb önálló kiadványok ». Az első két cím a budapesti kézirat-irodalom 1977-78-as termésének két legfontosabb kötetére utal, de tudni kell, hogy az alábbi összeállítás ezekből csak ízelítőt ad: kötetenként 5-6 írást, amelyek maguk is rövidített formában szerepelnek. A harmadik cím alatt különféle természetű szamizdat-írásokból szerepelnek szemelvények.

Az oroszról átvett szamizdat szó egyszerűen annyit jelent, hogy önkiadás, vagyis a hivatalos kereteken kívül, többnyire kéziratosan terjesztett művekre utal. A szamizdat műfajába egyaránt belefér a pamflet, a terjedelmes értekezés, a novella, a verseskötet, vagy a felirat jellegű tiltakozószöveg. Szélesebb értelemben a kézirat-irodalom Magyarországon nem mai keletű. Már a hetvenes évek első felében is létezett egy rendszeres szamizdat-kísérlet « szétfolyóirat » címen, az azóta Párizsba költözött Ajtony Árpád szerkesztésében. Engedélyezetlen kéziratok (baráti körökön belül) mindig is közkezen forogtak, ám bár előfordult, hogy az ily módon elkövetett gondolatvétség ellen a hatóságok eljárást indítottak. (Ezek közül a legismertebb a « Darabbér » szerzője, Haraszi Miklós ellen indított per, és az értelmiség uralkodóosztálya válásáról könyvet író Konrád György és Szelényi Iván vizsgálati fogságba kerülése.) Új fejlemény azonban, hogy 1977 óta a szamizdat-forgalom ugrásszerűen megnövekedett, s hogy a hatóságok ezt lényegesen nagyobb türelemmel figyelik, mint korábban. A hivatalosan kiadatlan írások nagy száma indította Kenedi Jánost arra, hogy azokat « Profil » címen (e címválasztást ő maga alább megmagyarázza) csokorba foglalja. Impozáns csokorról van szó, ugyanis a « Profil » eddig megjelent két kötete mintegy ezer gépelt oldalra terjed. Elgondolkoztató, hogy a nem hivatalos kultúrának mindig akadnak újabb s újabb napszámosai, akik e kézirat-folyamról további másolatokat készítenek. A « Marx a negyedik évtizedben » némileg más természetű, mert az egy körkérdésből kelet-

kezett, amelyet a filozófus Kovács András intézett nemzedéktársaihoz. A kötet szerzői — mint a mai magyarországi államrendszer — negyedik évtizedükben járnak, s többnyire a társadalomtudományos értelmiségből kerülnek ki. Írásaik kollektív vallomás arról, amit a marxizmus az ő nemzedéküknek jelent vagy nem jelent.

A lengyel szamizdattal való csereakciójukban a 0,1 % szerkesztői reprezentativitásra törekedtek. Ezt természetesen korlátozta az a körülmény, hogy nem minden szerző járult hozzá írásának továbbgyűrűztetéséhez. Korlátozta az a körülmény is, hogy az elmúlt egy-két év szamizdat mozgalmának résztvevői többnyire egy és ugyanazon körhöz tartoznak. Ilyenformán a 0,1 % inkább egy generáció szellemi arcképéhez szolgáltat adalékokat, mintsem Magyarország nem hivatalos gondolkodását reprezentálja. A két dolog nem egészen független egymástól. Magyarország szellemi arculata alakulásának szempontjából nem közömbös, hogy *van* egy újat kereső, fiatal nemzedék, amely most vágja el a marxista politikai és szellemi felmenőikhez fűződő köldökzsinórokat. Másfelől azonban tekintetbe kell venni, hogy a magyar kéziratos irodalom tele van olyan szerzőkkel is, akik a nemzet és a társadalom létkérdéseit egészen más fogalomrendszerekből kiindulva feszegetik. A keresztény egyházak Magyarországon is válaszút előtt állnak. A népi-nemzeti hagyomány jelenleg is számottevő forrása a magyar irodalomnak. A szélesebb értelemben vett szociáldemokrácia továbbra is hivatkozás tárgya mind munkás, mind értelmiségi körökben. Úgy tűnik, hogy az alább következő antológia a közgondolkodásnak ezeket az áramlatait épp csak sejteni engedi, de semmiképpen nem reprezentálja. Ez nem kritika, csupán az olvasó tájékoztatását szolgáló megállapítás.

De legyünk igazságosak. Egy adott társadalomban, valamilyen adott pillanatban meginduló mozgásnak az érdekessége a mozgásban rejlik, s csak másodsorban merül föl a reprezentativitás kérdése. Az is érdekes kérdés, hogy kik *nem* mozognak (erről jelen kötetünk második részében még szó lesz). Végeredményben a 0,1 % arra irányítja rá a figyelmet, ami a magyar közéletben új, azaz a rendszer által felnevelt humán értelmiség eltávolodására és útkere-

sésére. Hogy pontosabban minek a tünete az új szamizdat, hogy léte milyen kérdéseket vet fel, arra kötetünk második részében próbálunk válaszolni, vagy legalábbis ahhoz adalékokat szolgáltatni.

Befejezésül néhány szót a szerzők helyzetéről. Annak ellenére, hogy a kormányzat tűrési határa megnövekedett, a kéziratos irodalomban való megszólaláshoz bátorság kell. Az ilyen megszólalás ugyanis nem marad következmény nélkül. A szerzők és szerkesztők egy részét az egzisztenciális megtorlástól az óvja, hogy már eleve nincsen egzisztenciája. (A kereteken kívüli marginális értelmiségi lét is az utóbbi évtized fejleményei közé tartozik.) Mások azonban máris érezték vakmerőségük következményeit: tudomásunk szerint az 1978-as év folyamán legalább 6 személyt bocsátottak el állásából a szamizdatban való közreműködés miatt. További személyek úgy bűnhődtek meg részvételüket, hogy kiadásra elfogadott műveiket a felsőbb hatóságok ideiglenesen letiltották. Ismét mások fegyelmi eljárások vagy « figyelmeztetések » hatálya alatt állnak. A magyar hatóságok érdemének tudható be azonban, hogy az új szamizdat-mozgolódással kapcsolatban börtönbüntetésre nem került sor. Ha figyelembe vesszük azokat a zaklatásokat, amelyeknek ellenzéki értelmiségiek a szomszédos országokban vannak kitéve, a magyarországi szankciók viszonylagos enyhességét feltétlenül jó pontként kell a kultúrhatóságok javára írni.

S miért ne volna szabad abban reménykedni, hogy ez a türelem nemcsak átmeneti, hanem előjelzése egy tartósabb belátásnak. Elvégre is bizonyítást nyert, hogy a nagyobb szellemi szabadság nem fenyegeti alapjaiban az államrendet, legalábbis ha mindkét fél a maga dolgát űzi és nem a másikat.

1978 november közepén